

Dette værk er downloadet fra Slægtsforskernes Bibliotek

Slægtsforskernes Bibliotek drives af foreningen Danske Slægtsforskere. Det er et privat special-bibliotek med værker, der er en del af vores fælles kulturarv omfattende slægts-, lokal- og personalhistorie.

Støt Slægtsforskernes Bibliotek – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug. Videre publicering og distribution uden for husstanden er ulovlig.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydsk

MÅNEDSSKRIFT

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland
ved H. Neumann, Christian Stenz og W. Christiansen

INDHOLD:

Peter Kr. Iversen: Lokalhistorisk arbejde i Sydslesvig
Ed. Juhler: Husfoged i Haderslev Frederik Frese og hans slægt
Fortegnelse over dagbladsartikler 1955
Niels Nielsen: En dag i tærskeloen
Glimt fra svundne tider

Sønderjydsk månedsskrifts ekspedition: Viceskoleinspektør W. Christiansen, Brorsonsvej 37, Tønder
Museumsinspektør H. Neumanns adresse er: Åstrupvej, Haderslev.
Viceskoleinspektør Chr. Stenz adresse er: Chr. Paulsen skolen, Flensborg

NR. 2

1. FEBR. 1956

32. ÅRG.

Lokalhistorisk arbejde i Sydslesvig

Af Peter Kr. Iversen

Indledningsvis vil det måske være rimeligt at minde om, at det lokalhistoriske arbejde i Sønderjylland har dybe rødder tilbage i tiden, og at vel ingen anden af de gamle danske landsdele har en så rig og omfattende topografisk litteratur. Landsdelens statsretslige forhold, dens indviklede juridiske og administrative inddeling har ført med sig, at der hos centralmyndighederne, hos den lokale administration såvel som blandt private tidligt har været et behov for nøjagtige landsbeskrivelser. Blandt de topografer, som i århundredernes løb har søgt at udrede de spegede tråde, kan nævnes *Caspar Danckwerth*, *J. Fr. Hansen*, *Erik Pontoppidan*, *August Niemann*, *Johs. v. Schrøder*, *H. N. A. Jensen*, *J. N. Schmidt*, *J. P. Trap* og *H. Oldekop*, danske og tyske i broget forening.

Bidrag til belysning af enkelte lokaliteters historie findes spredt rundt omkring i de mangfoldige tidsskrifter, der udkom fra slutningen af 18. århundrede, og som navnlig fyldtes med afhandlinger og artikler af kielske professorer. Det ældste er *Schleswig-Holsteinische Provinzialberichte*, der begyndte at udkomme 1787 og under lidt forskellige navne udkom til 1834. I årene 1821—47 udkom *Staatsbürgerliches Magazin* og dets afløser, og i denne forbindelse kan også nævnes professor *Nic. Falcks* og *Aug. Niemanns* forskellige samlinger. Af central betydning for den slesvig-holstenske historieforskning blev oprettelsen af *Gesellschaft für schleswig-holsteinische Geschichte* 1833. Under forskellige navne — nu *Zeitschrift der Gesellschaft für schleswig-holsteinische Geschichte* — er der siden med kun enkelte afbrydelser udsendt en årbog, som med hensyn til omfang intet dansk historisk tidsskrift kan måle sig med. Hovedparten af tidsskriftets afhandlinger, også lokalhistoriske, er vel skrevne af faghistorikere, men også talrige og værdifulde afhandlinger af fremtrædende lokalhistorikere fylder op i den lange række af bind. Allerede tidligt er der her opstået et forbilledligt samarbejde mellem universitetsuddannede og andre historikere.

Under nationalitetsrøret i 1830'erne og 40'erne tog de nævnte tidsskrifter parti for slesvig-holsteinismen, og i mellemkrigsårene oprettedes derfor et

dansk tidsskrift *Slesvigske Provincialefterretninger*, hvoraf der udkom fire bind i årene 1860—63 med afhandlinger skrevne af danske præster, lærere og andre embedsmænd i Sønderjylland. Mellemløbet var iøvrigt frugtbar arbejdsår for danske historikere og filologer, der beskæftigede sig med Sydslesvig. Af den række selvstændige værker, der da så dagens lys, skal i denne forbindelse blot nævnes *Brasch's* værk om *Flensborg latin- og real-skole*, der udkom 1861 og *Seidelins Diplomatarium Flensburgense I—II*, der udkom 1865—73, men hvortil forarbejdet i det væsentlige var gjort før 1864.

Efter 1864 kom det lokalhistoriske arbejde i Sønderjylland i en årrække ind i en stilstandsperiode, som først i århundredets sidste årtier afløstes af ny vækst og grøde. Fra dansk side påbegyndtes udsendelsen af *Sønderjydske årbøger* 1889, og på tysk side blev præster og lærere ad forskellige veje draget ind i lokalhistorisk arbejde. Ved en bekendtgørelse fra det slesvig-holstenske konsistorium af 15. 7. 1897 blev det pålagt præsterne at anlægge en *kirkekrønike*¹⁾, der skulle bestå af tre dele, en historisk, en topografisk og en kronologisk. Denne bestemmelse førte til, at en del præster gik i lag med omfattende undersøgelser vedrørende deres sogns fortid, især kirkevæsenets og skolevæsenets historie. I Sydslesvig opbevares disse kirkekrøniker, der til tider både med hensyn til omfang og kvalitet kan måle sig med danske sognehistorier, ja ofte overgår dem, i præstegårdene. Nogle er blevet trykt, i deres helhed eller i uddrag.²⁾

Lærernes indsats i det lokalhistoriske arbejde blev af langt større omfang og mere vidtrækkende karakter end præsternes, idet initiativet til organiseringen af hjemstavnsarbejdet i første række er udgået fra dem. Som en af årsagerne til lærernes inddragen i lokalhistorisk arbejde er nævnt en bestemmelse fra 1872, ifølge hvilken der ved hver skole skulle føres en skolekrønike, hvori der blandt andet skulle indgå et historisk afsnit vedrørende skolen.³⁾ Med større eller mindre grundighed gik lærerne i de følgende år i gang med undersøgelser vedrørende deres skoles historie, og mange fik ved dette arbejde interessen for lokalhistoriske studier i videre forstand vakt. Man opdagede snart, at hjemstavnshistorien med stort udbytte kunne anvendes i undervisningen, og ønsket om udvidelse af kendskabet til lokalhistorisk forskning og samarbejde med andre lokalhistorikere blev fremsat. I september 1890 oprettedes da på lærerinitiativ en „*Verein zur Pflege der Natur und Landeskunde in Schleswig-Holstein, Hamburg und Lübeck*“, der 1891 påbegyndte udgivelsen af „*Die Heimat, Monatschrift für schleswig-holsteinische Heimatforschung und Volkstumspflege*“, et folkeligt tidsskrift, som snart fik stor betydning for det slesvig-holstenske hjemstavnsarbejde, en betydning der er bevaret indtil den dag i dag. I „*Die Heimat*“s 60 årgange er der blevet bragt et væld af mindre artikler, som snart kan være udarbejdede på grundlag af selvstændige undersøgelser og kildestudier,

snart kan popularisere større videnskabelige afhandlinger og værker. Fra første færd blev her på lige fod med lokalhistoriske bidrag også bragt naturhistoriske og geografiske artikler. Redaktørerne har forstået at bringe afvekslende stof fra alle egne af hertugdømmerne og har bl. a. ved illustrering gjort det tillokkende også i sin ydre fremtoning. Tidsskriftet opnåede snart et forbavsende stort holdertal; allerede et år efter oprettelsen var der 1662 abonnenter, og kort før den anden verdenskrig var tallet nået op på 3200.⁴⁾ Efter nogle års standsning fra 1943—47 er det igen godt i gang med at nå frem til sin tidligere stærke stilling inden for det lokalhistoriske arbejde i Slesvig og Holsten. Holdertallet var 1954 1300. Ligesom det havde været folkeskolelærerne, der havde været de drivende ved foreningens oprettelse 1890, således blev det også dem, der især kom til at levere bidrag til „Die Heimat“. I tiden 1891—1943 har der ialt været 1400 medarbejdere, hvoraf mere end 600 har været lærere. Blandt de øvrige medarbejdere kan nævnes 50 præster, 48 universitetsprofessorer, 50 arkivarer og bibliotekarer, 40 andre videnskabsmænd, 50 forfattere, 30 bønder, 26 købmænd og 20 arkitekter.⁵⁾ Også i de nye årgange efter den anden verdenskrig er det folkeskolens lærere, som er de flittigste medarbejdere.

Den linie for hjemstavnsarbejdet, som blev lagt i årene 1890—91 ved dannelsen af „Verein zur Pflege der Natur und Landeskunde“ og ved udsendelsen af „Die Heimat“ er senere blevet fulgt, således at det lokalhistoriske arbejde i Sydslesvig kun kan ses som en del — omend den vigtigste — af de i de følgende årtier oprettede, lokalt afgrænsede hjemstavnsforeningers virksomhed. Den ældste af disse hjemstavnsforeninger, den nordfrisiske, begyndte 1903 udsendelsen af „*Veröffentlichungen des nordfriesischen Vereins für Heimatkunde und Heimatliebe*“, som 1935 tog navneændring til „*Jahrbuch des Heimatbundes Nordfriesland*“. På Før oprettedes en hjemstavnsforening, som i tvangfri rækkefølge fra 1906 udgav „*Führer Heimatbücher*“, og i Ejdersted udsendtes 6 årgange „*Eiderstedter Jahrbuch*“.⁶⁾ Det lokalt organiserede hjemstavnsarbejde begyndte således i Sydslesvig som en frisisk, omend tysk-orienteret hjemstavnsbevægelse. Først efter den første verdenskrig kom også andre egne med. Tabet af Nordslesvig og nationalpolitiske forhold i det hele har vel nok været igangsættende momenter, og det er værd at bemærke, at det igen er folkeskolens lærere, hvorfra initiativet til aktiveringen af det lokalhistoriske arbejde udgår. Deres ønske og krav sigtende i denne retning fandt forståelse hos myndighederne; 1924 oprettedes et professorat i slesvig-holstensk historie ved Kiels universitet, og samme år afholdtes et flere dages „videnskabeligt“ hjemstavnskursus i Kiel, hvori der deltog mere end 400 lærere og hvorved grundlaget for intensivering af hjemstavnsarbejdet i de følgende år blev givet. 1924 afholdtes endvidere et kursus til uddannelse af såkaldte „Archivpfleger“, d. v. s. historisk interesserede personer, som regel lærere, der som fri-

tidsbeskæftigelse og tillidshverv fører tilsyn med og ordner de mange private og kommunale arkiver, som ikke er afleverede til Landesarchiv. 1926 var der i Slesvig-Holsten 26 „Archivpfleger“, 1954 var antallet 140. Jævn-sides med ordningen af arkiverne har „Archivpfleger“ne udnyttet de dem betroede arkivalier, og gode lokal- og personalhistoriske bøger og afhandlinger har været resultatet heraf.⁷⁾

Nye lokalhistoriske organisationer dukkede snart frem. I Flensborg oprettedes „*Gesellschaft für Flensburger Stadtgeschichte*“, der udsendte sit første skrift 1928, og samme år oprettedes på tilskyndelse af boghandler *Heinrich Koch* i Kappel „*Vereinigung von Freunden der Landschaft Angeln*“ (senere navneændring til „*Heimatbund Angeln*“ og sidst til „*Angler Heimatverein*“), som 1929 begyndte udsendelsen af en årbog, hvis navn efter foreningens sidste navneændring er „*Jahrbuch des Angler Heimatvereins*“. I Eckernförde kreds havde lærer *Chr. Koch* allerede før århundredskiftet påbegyndt sine meget indgående studier over halvøen Svans' historie og havde udsendt to udgaver af en historisk topografisk beskrivelse over Svans, inden han i 1916 sammen med lærer *Willers Jessen* udgav „*Heimatsbuch des Kreises Eckernförde*“. Disse to mænd, der begge døde 1949, må anses for at være Sydslesvigs betydeligste og flittigste lokalhistorikere i 1. halvdel af dette århundrede. Sammen grundlagde de 1935 „*Arbeitsgemeinschaft Schwansen, Amt Hütten und Dänischwohld*“. *Chr. Koch* redigerede dets årbog, der begyndte at udkomme 1936, og *Willers Jessen* var årbogens flittigste medarbejder. Fra 1951 er navnet ændret til „*Heimatgemeinschaft des Kreises Eckernförde*“.

Den nationalsocialistiske periode gav i flere henseender lokalhistorikerne gode arbejdsvilkår, omend bestående foreninger måtte indordnes under det nazistiske organisationsapparat. Der gennemførtes en tredeling af arbejdsområderne, således at et ved Kiels universitet i 1938 oprettet „*Institut für Volks- und Landesforschung*“⁸⁾ skulle tage sig af fagvidenskabelige spørgsmål og opgaver vedrørende hele landet Slesvig-Holsten. Til instituttet knyttes sådanne forskere, som havde øvet en betydelig indsats inden for „*Volks- und Landesforschung*“, hvad enten de var universitetsuddannede eller ej, således f. ex. den i Tønder fødte mellemkolelærer *Ludwig Andersen*, som forinden havde fået æresdoktorgraden ved Kiels universitet. Instituttets leder blev professoren i slesvig-holstensk historie, *Otto Scheel*, og dets sekretær blev den nuværende leder af Landesarchiv på Gottorp, dr. *G. E. Hoffmann*. Instituttet, hvis opgaver udelukkende skulle være af rent videnskabelig art, blev opdelt i tre sektioner med hver sin ansvarlige leder, men fik næppe påbegyndt sin virksomhed, inden det på grund af krigen måtte standse. I landskaber og kredse skulle bestående hjemstavnsforeninger fortsætte udgivelsen af årbøgerne. Deres formål skulle i første række være videnskabeligt udforskende, i anden række også af folkeopdragende

karakter. Som det tredje og sidste led i den nazistiske opbygning rangerede arbejdet ude i sogne og landsbyer. Formålet med dette arbejde var i første række folkeopdragende.⁹⁾ I en vejledning udarbejdet af den som lokalhistoriker endnu virksomme, dr. P. Ingwersen hedder det, at landsbylæreren må være hjemstavnsforsker af profession, når han skulle opdrage de unge til gode tyske „Volksgenossen“¹⁰⁾. Når bortses fra den nazistiske islæt giver den nævnte vejledning iøvrigt mange gode og praktiske råd for lokalhistorisk syssel og satte system i arbejdet ude omkring i sognene. Ingwersen var klar over, at ikke alle lokalhistoriske manuskripter kunne eller burde trykkes, og han anbefalede derfor, at mindre betydelige arbejder blev maskinskrevet eller duplikeret, så at de på denne forholdsvis billige måde kunne gøres tilgængelige for sognets eller landsbyens historisk interesserede beboere.¹¹⁾ Dette råd er også i nogen grad blevet fulgt, og man finder derfor forskellige steder i Sydslesvig foruden ret betydelige materialesamlinger også maskinskrevne eller dupliserede sogne- eller landsbyhistorier.¹²⁾ I denne sammenhæng skal også nævnes, at personalhistoriske undersøgelser ofte er en god forskole og igangsætter for lokalhistorisk arbejde, da mange begyndervanskeligheder her overvindes og interessen for at se slægten i en større sammenhæng vækkes. Den personalhistoriske højkonjunktur under naziregimet har også sin andel i den voksende interesse for hjemstavnshistorien i brede befolkningslag i Sydslesvig.

Under den anden verdenskrig gik det lokalhistoriske arbejde igen i stå. Der var ingen mulighed for at udsende årbøger eller andre lokalhistoriske skrifter, og først efter valutareformen kom arbejdet i gang igen. De gamle foreninger reorganiseredes på mere demokratisk basis og nye kom til. I Rendsborg kreds, hvoraf den nordligste del ligger nord for Ejderen og derfor må henregnes under Sydslesvig, er der dannet en „*Kreisverein für das Museum in Rendsburg*“, som fra 1951 udsender en „*Heimatkundliches Jahrbuch*“, som ganske svarer til de øvrige sydslesvigske årbøger. Med disse foreninger og årbøger var hele Sydslesvig nu dækket med undtagelse af midterlandet, landet mellem Angel og de nordfrisiske marskegne. 1953 er også dette hul blevet udfyldt, idet der på foranledning af dr. P. Ingwersen oprettedes en „*Heimatsverein Schleswigsche Geest*“, som samme år påbegyndte udgivelsen af en årbog, der på en smuk måde føjer sig ind i rækken af de øvrige. For nylig (nov. 1955) er der endvidere oprettet et byhistorisk selskab for Slesvig, blandt hvis drivende medlemmer kan nævnes Helgo Klatt og dr. W. Laur.

For tiden er der altså i Sydslesvig fem hjemstavnsforeninger, der udsender årbøger og en del andre foreninger, der udsender lokalhistoriske skrifter i tvangfri rækkefølge. Tilslutningen til hjemstavnsforeningerne har i de sidste år været stærkt stigende, og i sammenligning med tilslutningen til de danske amtshistoriske samfund må medlemstallene siges at være meget store.

„Angler Heimatsverein“ havde således 1953 1800 medlemmer, „Heimatgemeinschaft des Kreises Eckernförde“ havde 1955 ca. 1850 medlemmer og „Kreisverein für das Museum in Rendsburg“ havde 1954 1120 medlemmer.

En medvirkende årsag til den store medlemstilgang må søges i *national-politiske forhold*, idet foreningerne netop i de senere år er blevet inddraget i politisk arbejde i en grad, som er fuldstændig ukendt for danske amtshistoriske samfund — Historisk Samfund for Sønderjylland indbefattet. I stærke vendinger har hjemstavnsforeningerne vendt sig mod det danske kulturarbejde i Sydslesvig, og de har dannet fadderskaber for nordslesvigske sogne og byer. „Angler Heimatverein“ har således i regnskabsåret 1952—53 givet 1263 mk. til tysk arbejde i Nordborg. De sydslesvigske hjemstavnsforeninger er i de sidste par år også alle kollektivt blevet tilsluttet S.H.H.B. (Schleswig-Holsteiner Heimat Bund), en forening, der svarer til en kombination af vor grænse-, sprog- og skoleforening. Foreningernes økonomi er takket være de store medlemstal som regel gode. For „Angler Heimatverein“'s vedkommende overstiger medlemskontingentet trykkeomkostningerne ved den iøvrigt gode og velredigerede årbog med et ikke ringe beløb. De tilskud, der opnås fra kommuner eller større virksomheder kan således anvendes til fadderskabsarbejde eller til foredrags- og kursusvirksomhed inden for foreningens eget område.

Hjemstavnsforeningerne har et stærkt udbygget *tillidsmandssystem*, og gennem foredrag, udflugter og foranstaltninger af mere selskabelig art som folkedanseopvisninger, koncerter og sangstævner søger man også at holde interessen hos de mere jævne medlemmer fangen.

Et vigtigt led i det lokalhistoriske arbejde i Sydslesvig er *sogne- og herredsforeningerne*, som vel ikke er direkte underordnet de fem store hjemstavnsforeninger, men dog har et nært samarbejde med dem og inden for deres begrænsede områder arbejder efter samme retningslinier. Nogle af de mest aktive af disse foreninger arbejder i Store Vi, Stapelholm og Ny herred.

Som en overbygning over hjemstavnsforeningernes lokalhistoriske arbejde er der oprettet et „*Arbeitsgemeinschaft für Landes- und Volkstumsforschung*“, hvis utrættelige leder er dr. P. Ingwersen. Dette „Arbeitsgemeinschaft“ er til en vis grad afløser af det 1938 ved Kiels universitet oprettede „Institut für Volks- und Landesforschung“, og det er, selv om det ikke råder over tilsvarende midler som universitetsinstituttet, gået i lag med arbejdet med stor energi og målbevidsthed. Man stiller sig til rådighed som rådgivende ved tilrettelæggelsen af alt lokalhistorisk arbejde. „Arbeitsgemeinschaft“ tilbyder sin hjælp ved udarbejdelsen og udgivelsen af hjemstavnsbøger, og det yder sin medvirken ved oprettelsen af nye lokalhistoriske kredse, hvad enten det drejer sig om arbejds- og studiegrupper i lands-

byer, sogne, herreder og landskaber eller inden for lærerforeninger. Inden for „Arbeitsgemeinschaft“ er arbejdet ligesom i det gamle universitetsinstitut opdelt i forskellige sektioner, der ledes af fagspecialister. Stednavneforskningen er således lagt i hænderne på dr. *W. Laur*, som med en solid filologisk viden som ballast søger at dele sol og vind lige i det for tyskerne lidt ømtålelige stednavnespørgsmål i Sydslesvig. En anden faggruppe omfattende folkekultur og folkeminder ledes af museumsdirektør *Ernst Schlee*, Slesvig, professor *Ranke*, Kiel, og førstelærer *Paul Selk*, Bjerregade, Stenbjerg sogn. Med mellemrum udsendes i „Die Heimat“ oversigter over „Arbeitsgemeinschaft“s og de enkelte faggruppers arbejde. Der gives her fortegnelser over manuskripter og samlinger vedrørende lokal- og slægtshistorie, over registrerede kirkebøger m. m. Også en opgave som udarbejdelse og udgivelse af fortegnelser over „heimatkundliche“ artikler i de slesvig-holstenske aviser, der bringer lokalhistorisk stof i betydeligt større omfang end danske dagblade, er taget op af „Arbeitsgemeinschaft“. ¹³⁾

Endvidere har dette påbegyndt udsendelsen af en skriftserie: „*Gottorfer-Schriften zur Landeskunde Schleswig-Holstein*“, hvori bl. a. er udkommet *Gutenbrunner, Jankuhn og Laur: „Völker und Stämme Südost-Schleswigs im frühen Mittelalter*. For lokalhistorikere er seriens vigtigste publikation den af P. Ingwersen redigerede vejledning „*Methodisches Handbuch für Heimatforschung*“, der udkom 1954, og som også danske, i hvert fald nord-slesvigske lokalhistorikere kan læse med udbytte og hente ideer fra. Blandt medarbejderne ved bogen kan nævnes Landesbibliothekar, dr. *Olaf Klose*, museumsdirektør, dr. *Ernst Schlee*, dr. *Laur* samt arkivarerne dr. *G. E. Hoffmann* og dr. *Kurt Hector*, alle universitetsuddannede historikere eller filologer, som under deres videnskabelige karriere og særlige arbejdsområder har vist stor interesse over for lokalhistorisk arbejde. Også i denne vejledning er ikke blot medtaget hjælpevidenskaber som stednavneforskning og sproghistorie, men også afsnit om geologiske forhold, plante- og dyreliv findes her. Hjemstavnsforskningen er medtaget i videste forstand.

Som man vil have bemærket, er *folkeskolens læreres deltagelse* i det lokalhistoriske arbejde af overordentlig stor betydning og værdi. I det hele taget må det siges, at den tyske lærer gennem uddannelsen på seminarierne er bedre forberedt til at deltage i lokalhistorisk arbejde end hans danske kollega, hvilket igen hænger sammen med, at der i den tyske undervisningsplan lægges mere vægt på hjemstavns lære end i den danske. De tyske lærere er som regel studenter, der får deres uddannelse på pædagogiske højskoler, hvor de ved øvelser og forelæsninger gøres fortrolige med lokalhistorisk arbejde og med dets anvendelse i praktisk skoleliv. ¹⁴⁾ Det er almindeligt, at lærerstuderende som et led i deres eksamen udarbejder afhandlinger vedrørende et lokalhistorisk emne og i den anledning ofte må foretage studier på arkiver, museer og andre samlinger. Et par år efter lærereksamen skal

de unge lærere aflægge en såkaldt 2. prøve, inden de kan opnå fast ansættelse, og i denne prøve indgår ofte en afhandling med lokalhistorisk emne. Arkiver, museer og biblioteker må igen besøges, og for manges vedkommende medfører dette, at interessen for videregående stedshistoriske undersøgelser yderligere uddybes. Disse *eksamensopgaver* bliver som regel maskinskrivne og opbevares i kultusministeriet i Kiel, hvorfra de kan lånes af interesserede. Enkelte trykkes i deres helhed, andre bringes i uddrag i kredsårbøgerne eller andre hjemstavnhistoriske tidsskrifter. I „Die Heimat“ 1955 er der bragt en fortegnelse omfattende 200 af sådanne eksamensopgaver fra de senere år, hvoraf hovedparten yder bidrag til enkelte sognes eller landsbyers historie. I dag er stillingen i Sydslesvig den, at omend der ved lærernes uddannelse lægges megen mere vægt på hjemstavnsfaget end tilfældet er i Danmark, så er der dog fra lærerside rejst stærke krav om en yderligere udbygning af denne undervisning på de pædagogiske højskoler. Bevæggrundene for fremsættelsen af disse krav er til dels af grænsepolitisk art, idet, som det hedder, lærerne skal sættes i stand til at kunne tilbagevise „falske“ danske påstande m. h. t. landsdelens historie.¹⁵⁾ Fra dansk side ville man vel næppe anvende en sådan argumentation for et krav om uvidelse af hjemstavnsundervisningen, men ser man bort fra disse efter vor opfattelse noget overexponerede nationalistiske udtalelser, må man medgive, at de sydslesvigske lærere forstår at anvende den uddannelse, som de på lærerhøjskolerne har fået i lokalhistorisk arbejde, når de siden får deres virkefelt ude omkring i sognene. Ydermere kan nævnes, at den slesvig-holstenske landsregering lader afholde kursus i hjemstavns historie for lærere med universitetslærere som vejledere.¹⁶⁾

Gennem årtier har lærerne været drivende kræfter i det lokalhistoriske arbejde i Sydslesvig, de har været og er hjemstavnsforeningernes tillidsmænd, de har fyldt „Die Heimat“ og kredsårbøgerne med også i videnskabelig henseende ofte værdifulde afhandlinger, og de har været forfattere af eller medarbejdere ved det betydelige antal sognehistorier og hjemstavnsbøger, som i de senere årtier er fremkommet i Sydslesvig

I det lokalhistoriske arbejde har de dog haft god støtte af universitetsuddannede historikere, som allerede i deres studietid i højere grad, end tilfældet er herhjemme, får blikket vendt mod lokalhistorien. Af betydning er det også, at der inden for det relativt lille område er placeret store videnskabelige institutioner, hvis videnskabelige medarbejdere næsten alle på den ene eller anden måde er aktivt interesserede i lokalhistorisk arbejde. I de store videnskabelige tidsskrifter: *Zeitschrift der Gesellschaft für schleswig-holsteinische Geschichte*, *Nordelbingen*, *Offa*, *Kunst in Schleswig-Holstein* og *Schriften des Vereins für schleswig-holsteinische Kirchengeschichte* optages også afhandlinger af lokalhistorisk tilsnit, og også ikke-faguddannede historikere får ofte bidrag optaget her.¹⁷⁾ Samarbejdet mellem lokal-

historikere og faguddannede historikere kan kort karakteriseres som værende særdeles godt og frugtbringende.

Sluttelig vil der vel være grund til at nævne, at *Historisk samfund for Sønderjylland* også varetager lokalhistoriske interesser i Sydslesvig, uden at man dog gør sig illusioner om at kunne måle sig på dette felt med de tyske foreninger. Samfundet har syd for grænsen ca. 100 medlemmer og har ved lejlighed også der arrangeret foredrag og lokalhistoriske kursus. I de to tidsskrifter *Sønderjydske årbøger* og *Sønderjydske månedsskrift* bringes med mellemrum sydslesvigsk stof, og sammen med Grænseforeningen har samfundet for nylig udgivet den store „Flensborg Bys Historie“.

Henvisninger

¹⁾ Frode Gribsvad og Johan Hvidtfeldt: Landsarkivet for de sønderjydske Landsdele, 1944, s. 123. — ²⁾ En oversigt over trykte sydslesvigske og holstenske kirkekrøniker og sognehistorier er givet af dr. O. Klose i P. Ingwersen: *Methodisches Handbuch für Heimatforschung*, Götterfer Schriften III, 1954, s. 292-307. — ³⁾ G. E. Hoffmann: *Archivschutz und Archivpflege in Schleswig-Holstein*, 1955, s. 15. — ⁴⁾ *Die Heimat* 1940, s. 129 ff. — ⁵⁾ *Die Heimat* 1955, s. 126. — ⁶⁾ Ang. hjemstavnsforeningerne og deres publikationer, se: *Zeitschrift der Gesellschaft für schlesw.-holst. Geschichte*, 1939, s. 435 ff, Troels Fink og Johan Hvidtfeldt: *Vejledning i studiet af Sønderjyllands Historie*, 1944, s. 123, samt foreningernes årsberetninger. — ⁷⁾ G. E. Hoffmann: *Anf. arb.* s. 27 f., 34. — ⁸⁾ Ang. dette se bl. *Der Schleswig-Holsteiner* 1940, s. 135. — ⁹⁾ P. Ingwersen: *Vie erarbeite ich ein Dorfbuch?*, Flensburg 1938, s. 4. — ¹⁰⁾ *Smst.* s. 12. — ¹¹⁾ *Smst.* s. 14. — ¹²⁾ *Jvnfr.* G. E. Hoffmann: *Anf. arb.* s. 34. — ¹³⁾ Ang. dette arbejde, se de hyppige beretninger i *Die Heimat*. — ¹⁴⁾ *Jvnfr. minister, dr. Pagels udtalelser i Schleswig-Holstein* 1951, s. 325-27. — ¹⁵⁾ *Schleswig-Holstein* 1951, s. 76 f. — ¹⁶⁾ *Smst.* 1951, s. 311-312. — ¹⁷⁾ *Jvnfr. oversigterne over afhandlinger i tyske tidsskrifter vedr. sønderjysk historie i Sønderjydske årbøger* 1953 og 1955.

Husfoged i Haderslev Frederik Frese og hans slægt

Af Ed. Jubler

Af husfogeder fra hertug Hans's tid kan nævnes Henning Husfoged (1549 og 1557), og Bartold Husfoged, der døde 1577 (Åstrup kirkebog). — Marcus Schweder nævnes 1580, 1590 omtales han som død (en søn af ham var måske Knud Schweder, der 1589—93 var lærer ved latinskolen i Haderslev). 1595—96 nævnes i regnskaberne en Lorenz von Leipzig som husfoged.

Haderslev lens regnskaber er først bevaret fra midten af 1590'erne, så det er vanskeligt at sige, hvornår Frederik Frese er trådt i kongens tjeneste, sandsynligvis allerede 1580, da kong Frederik II blev herre over Haderslev, thi i det fribrev kong Christian IV den 23. februar 1598 gav ham på Grågård (Vandlinggård) hedder det, at det er en belønning for de tjenester Frese gennem længere tid (geraume Zeit) har ydet hans salig fader og siden ham selv. I de regnskaber, der er bevaret kaldes han snart Frederik Ridefoged, snart husfoged, det sidste er dog reglen; hans løn var 44 daler. Det lyder ikke af meget, og dog må han have været temmelig velhavende. 1587 solgte han til kongen to gårde og fire kåd i Lunding, endvidere en gård og fire kåd i Bøgeskov. 15. 4. 1593 lånte han borgmester Christopher Boldich 200 rigsdaler; til kongen solgte han også en gård i Vandling. Åstrup kirkebog fortæller, at han 1607 nedlagde sit embede som husfoged, hans søn Jørgen trådte i hans sted.

Hvor Frederik Frese stammede fra, kan ikke siges med bestemthed, men hos Reinhusen (Annales Flensburgenses) findes en notits: 25. febr. 1597 starf Frederik Fresen moder. — Da der på den tid ikke kendes nogen Frederik Frese i selve Flensborg, ligger det nær at antage, at det er husfogeden i Haderslev, der er ment. Derefter skulle Flensborg altså være hans hjemstavn. Frese-slægten var ret anset i Flensborg; bedst kendt er rådmand Claus Frese (f. 1476, d. 1566), han var en tid lang befalingsmand over det kontingent, byen i krigstid skulle stille, og som påskønnelse af hans fortjenester i krigs- og fredstid forærede byen ham et grundstykke, der endnu den dag i dag bærer navnet Fresesche Bjerg. Efter O. H. Mollers stamtavler var Claus Frese gift med Agathe Froddesen af den kendte væbnerslægt Froddesen, hun var antagelig datter af den Frederik Froddesen som med hustru Catharina 1498 blev medlem af Lieb Frauen Gilde. Agathe har muligvis været Claus Freses anden hustru og meget yngre end manden, det er ikke udelukket, at det er hende, der ved sin død 1597 betegnes som Frederik Freses moder; han skulle så være opnævnt efter sin morfar Frederik Froddesen. At husfogeden var søn af rådmand Claus Frese i Flensborg gøres endnu mere sandsynligt ved den kendsgerning, at han havde en søn Claus (vist nok endda hans førstefødte).

Husfoged Frederik Frese døde ifølge Starup kirkes regnskabsbog 1624, hans alder kendes ikke, men da han allerede 1607 nedlagde sit embede som husfoged, har han vel nok ved sin død været en gammel mand. Hans datter Catharine blev 3. 6. 1595 gift med præsten Paul Anchersen i Starup; lad os antage, at hun da har været godt 20 år gammel, hun må så være født i begyndelsen af 70'erne. Om sønnen Jørgen ved vi, at han var født 1574, og broderen Claus var vist nok ældre, i hvert fald blev han gift fire år før Jørgen. Vi kan derfor med sikkerhed gå ud fra, at husfogeden senest er blevet gift ca. 1570, han må så vel være født ca. 1540. Hvad hans hustru

hed, vides ikke. At han foruden datteren Catharina (gift Anchersen) endnu havde de to sønner Jørgen og Claus fremgår af Haderslev rådstueprotokol, der siger, at Frederik Husfogeds sønner Jørgen Frederiksen og Claus Frederiksen den 19. september 1630 gav Fedder Havervad fuldmagt til at kræve de penge tilbagebetalt af salig borgmester Boldichs arvinger, som deres salig fader havde lånt borgmesteren. Sagen trak ud, rede penge var knappe efter at de kejserlige tropper 1629 havde hærget byen. Det lader til, at husfogedens arvinger havde fået en otting jord og en kålgård i pant af borgmesterens arvinger. 1637 tilbyder Enevold Boldich Claus Frederiksen, som sad inde med det skyldbrev, borgmesteren havde udstedt til husfogeden, at indløse den pantsatte otting jord og kålgården med 600 M. L. Tilbudet blev dog ikke modtaget, da skyldbrevet lød på 800 M. L.

Hvad der blev af husfogedens børn? — Datteren Catharina, gift med præsten Paul Anchersen i Starup, må være død ung, thi 12. 9. 1602 giftede denne sig anden gang med Maria, datter af biskop Peter Hegelund i Ribe; dog efterlod hun tre sønner: Johannes Anchersen, f. 1597, d. 1630, der blev præst og provst i Åbenrå, Frederik Anchersen og Ancher Anchersen, f. 12. 8. 1599, dimitteret fra Lübeck latinskole og 12. 7. 1623 immatrikuleret i København.

Sønnen Jørgen Frederiksen fik 1600—01 løn som ridefoged i Haderslev (Haderslev lens regnskabsbog), 1607 blev han faderens efterfølger som husfoged, 1609 nævnes han endnu i regnskabsbogen, han fik da 42 daler i årlig løn, men allerede næste år omtales en anden som husfoged. Hvad var der blevet af ham, var han død? Nej, men han havde giftet sig og fået en anden virkekreds. Det er igen Åstrup kirkebog, der giver os oplysninger. 1609 fortælles der, at Hans Outzen i Rohst er død, derefter Dom. Estomihi 1610 hedder det: Sponsalia Georgii Frederici i Rohst. — Antagelig er Jørgen Frederiksen blevet gift med Hans Outzens enke i Roost. Han nævnes som herredsfoged i Nørre Rangstrup herred 1610—1640, hvor han døde 66 år gammel. At herredsfogeden i Nørre Rangstrup var søn af Frederik Husfoged bekræftes yderligere ved en bemærkning i Åstrup kirkebog. Åstrups præst skriver 1612: Dom. 8. p. Trin. fui Starup. quo die Mag. Paul Anchersen erat Rohst. — Altså Åstrups præst har den søndag prædiket i Starup, fordi Starups præst Paul Anchersen var i Roost. — Hvad ville han der? Han har naturligvis besøgt sin svoger Jørgen Frederiksen.

Om Frederik Husfogeds anden søn Claus Frederiksen beretter Åstrup kirkebog, at han blev forlovet 1. s. e. ep. 1606 (sponsalia Claudii Frederici), men hvor blev han af? — I rådstueprotokollens akter angående processen mod borgmester Boldichs arvinger omtales han altid kun som Frederik Husfogeds søn Claus Frederiksen uden angivelse af opholdsstedet, men 17. 2. 1638 fortælles der, at Claus Frederiksen på Vestergård af borgmester og råd i Haderslev får udstedt en kopi af det kgl. fribrev på den gamle fri-

gård i Øsby sogn. Der kan næppe være tvivl om, at det er Frederik Husfogeds søn. Claus Frederiksen på Vestergård var gift med Dorthe, datter af Lauritz Hansen på Vestergård, der ifølge Åstrup kirkebog blev begravet 18. s. e. trin. 1611, hans hustru Ellen døde 1619. Claus Frederiksen døde 1638. En søn Lauritz Clausen døde 1653, en anden søn Frederik Clausen arvede Vestergård, hans hustru Inger levede endnu 1708. Deres datter Dorthe blev gift med Gregers Olufsen fra Flovt, der overtog Vestergård.

Fortegnelse over dagbladsartikler 1955 vedrørende sønderjydske historie m. m.

Følgende forkortelser er anvendt: Dan. = Dannevirke, Fl. A. = Flensborg Avis, H. = Hejmdal, Hzt. = Südschleswigsche Heimatzeitung. J. T. = Jydske Tidende, S. = Sønderjyden, V. = Vestkysten.

ALMINDELIG HISTORIE

Gregersen, H. V.: Kong Gudfred og hans mænd. J. T. 14. 4.

Schmidt, August F.: Et stykke sønderjydske husflid (knapmagere). Fl. A. 19. 1.

„ „ Fra Øvelgønne (avlsbygning på Als) til Tønderhus. H. 17. 9.

Fra postvæsenets barndom i Haderslev vesteramt. Dan. 20. 12.

ENKELTE LOKALITETER

Aller: — Lidt om Aller mølles historie. J. T. 18. 9.

Haderslev: Christensen, Olav: Den gamle provstegård på Naffet. Dan. 8. 7.

„ „ „ Haderslev gamle gadepumper. Dan. 8. 1.

„ „ „ Haderslev gamle præstegård. Dan. 25. 6.

„ „ „ Rådhusjubilæet. Dan. 18. 2., 25. 2., 2. 3.

Nordborg: Mikkelsen, cand. mag.: Nordborg. Fl. A. 18. 8.

Nustrup: Andersen, P.: Lidt om Nustrup kirke. Fl. A. 25. 7.

„ Kamphøven, Morten: Et lille udsig over Nustrup sogn. J. T. 15. 10.

Rends: Hansen, Godfred: Rends efterskoles historie. Fl. A. 27. 8.

Tønder: Christiansen, W.: Hundrede år siden Tønder fik sygehus. J. T. 3. 2.

Årøund: ta—c: Om Årøund havn. S. 24. 9.

SYDSLESVIG

Flensborg: — Als in Flensburg der Büttel regierte. Hzt. 8. 1.—15. 1.

Flensborg: — Flensburger Tanzschule um 1800. Hzt. 14. 10.

- Halliger, R. S.: Kirchen und Friedhöfe der Halligen. Hzt. 18. 6.
 Rendsborg: Der alte dänische Eiderkanal. Hzt. 30. 4.
 „ Wulf, Claus: Die königliche Wassermühle in Rendsburg. Hzt. 26. 3.
 „ „ „ Übrumpelung der Rendsburger Garnison. Hzt. 10. 12.

FOLKLORE OG MINDER

- Kaufmann, Th.: Et historisk møde (vælgerforeningen). J. T. 19. 2.
 „ „ Minder (Da den danske ungdom i Sønderjylland vågnede).
 J. T. 16. 11
 Lausten, H. M.: Erindringer fra stormflodsegnen. Dan. 8. 9.
 Schmidt, August F.: Fittes daw og valdemarsdagen. Dan. 25. 11.
 Wissenbach, J. A.: En gammel jernbanemands minder fra genforeningen.
 S. 29. 11.

PERSONALHISTORIE

- Christiansen, W.: H. C. Andersens besøg på Vesterhavsoerne. V. 4. 3.
 Kamphøener, M.: H. C. Andersen og det nationale (forhold til augusten-
 borgerne). J. T. 3. 4.
 Jensen, Højmark.: En glemt digter fra Sød (Anton Christensen). V. 15. 1.
 Nyholm, A.: Et degnedynasti fra S. Sejerslev (slægten Due). V. 19. 4.
 Kamphøener, M.: Myten om mystikken om jomfru Fanny. J. T. 31. 8.
 Thysen, Hans: Degnen Jørgen Fog (Vodder). V. 29. 8.
 Møller, Thorkild Hallas: Niels Heldvad. J. T. 13. 8.
 Kamphøener, M.: Digterpræsten fra Rinkenæs (N. J. Jensen). J. T. 21. 4.
 Thygesen, Frands: En håndværker fra Slesvig og hans slægt (Koës).
 Fl. A. 30. 12.
 Svendsen, Nic.: En dansk patriots historie (Jes Kruse, Egernførde). V. 4. 11.
 Lausten-Thomsen: Jens Laurup fra Gestrup. Fl. A. 28. 5.
 Hansen, Chr. P.: Pastor Hans Schaikier Prahl. Dan. 2. 9.
 Paulsen Hejselbjerg, H.: Fire præster af slægten Prahl. Dan. 7. 10.
 Christensen, Olav: Lærer Sommer fra Haderslev. Dan. 11. 5.
 Hansen, Chr. P.: Møgeltonderpræsten, der startede Danmarks første brugs-
 forening (pastor Sonne). S. 24. 12.

En dag i tærskeloen

EN SKILDRING FRA BALLUM OMKRING ÅRHUNDREDSKIFTET

Af Niels Nielsen

Ved århundredskiftet tærskedes der endnu med plejlen. Tærskningen tog sin begyndelse, når efterårsarbejdet var færdigt i marken omkring den 1. november. Det var et fast arbejde at begynde med for den unge karl, der lige var kommet i plads. Her i loen kunne han nu blive til omkring den 1. marts.

En uges tærskning med 2—3 travet per dag gav en kastning korn. Byggen skulle også kørnes, hvilket foregik med plejlen eller med et par unge heste, helst uden sko, og den yngste af karlene skulle ride på den ene hest med den anden ved siden, og helst skulle ridningen foregå i et ottetal.

Når hesten skulle løfte på halen, skulle der holdes for, så karlen kunne opfange, hvad der tabtes, og hvis den skulle lade vandet, kom han hurtigt med en spand.

Efter tærskningen skulle kornet renses, dog ikke med en kasteskovl som før i tiden, men med en håndtrukket resemaskine. En karl trak da håndsvinget, medens en anden skovlede kornet i maskinen og tog det rensede korn fra. Der brugtes en træskovl til dette arbejde, og denne proces foregik to gange. Hvis karlene blev tørre i halsen, kunne de gå ind i køkkenet; der stod på hjørnehylden en fyldt ølpotte til fri afbenyttelse.

Når rensningen var tilendebragt, skulle kornet bæres op på loftet, hvor det enten gemtes i en løs stak eller i en bing, en stor trækasse, delt i to rum, der hver kunne tage adskillige tønder korn, og der var låg over kassen.

Til opmålingen brugtes en halvtønde, en trætønde, der kunne tage 100 pund rug eller byg og 80 pund havre. Ved opmålingen af kornet skulle der passes på, at man ikke kom til at støde til tøndemålet, for så tog det for meget, og skete det, at det fik et stød, blev kornet hældt ud igen for så at blive hældt på påny.

Når tærskningen var færdig på en gård, men dette endnu ikke var tilfældet hos naboen, blev der sendt ham en fluesmække. Denne bestod af en gammel klud, som var fyldt med en tom flaske, en tør skrå m. m. Det var en trøst til efternøleren. Gaven blev overbragt af en dreng, der ikke måtte lade sig fange. Hvis dette skete, fik han en dukkert i vandtruget.

Efter tærskningen blev der holdt musehøtte. Da havde karlene fri om eftermiddagen, og havde man på gården haft daglejere til hjælp i løbet af vinteren, inviteredes de også, og sammen med deres koner fik de både middagsmad og eftermiddagskaffe. Hele opvartningen foregik den dag i stuen.

Glimt

FRA SVUNDNE TIDER . . .

MINDER FRA AMRUM

Følgende, der belyser stemningen blandt dansksindede på den gamle norske enklave Amrum en menneskealder efter 1864, er meddelt mig i 1955 af en 70-årig mand i Norddorf efter hukkommelsen:

1) En jyde Søren Hansen, der i sin tid var kommet til Amrum som tærsker, havde giftet sig på øen og klarede sig der. Han boede som gammel mand i Nebel og fremsagde omkring 1895 for drengene følgende „digt“, åbenbart lavet lige efter 1864 eller i hvert fald under indtryk af krigen:

„Die Preussen und die Oesterreicher,
die kommen zugereist.
In Himmel kommt kein Preuss und kein
Oesterreicher rein;
im Himmel steht der tapfre Landsoldat
mit Löwen ganz allein.
Und weiter geht de Krieg,
und schiesse mich tot, so hat es keine
Not;
im Himmel speis ich weiter Labsowes,
Buchweiz, Grütz und Brot.
Ist das in schlechte tyske Sprog gesagt,
der tapfre gammel Søren Sørensen hat
das gemacht.“

Den nævnte Søren Hansen havde en søn, der blev bager i Nebel. Hans søn er udvandret til USA.

2) I Nebel levede også en fhv. dansk toldkontrollør Gerret Jacob Matzen, der havde kæmpet under kaptajn Hammer og efter 1864 afslået at gå over i preussisk tjeneste. Han hejsede på kejserens fødselsdag 1897 et stort Dannebrog. Det vakte stor opsigt, og en vagtmester fra Før kom over for at sætte ham fast. Han klarede sig dog ved at fremhæve, at kejser Wilhelm dog måtte føle sig særlig æret ved, at der på hans fødselsdag også flagedes med dansk flag — hvorpå han og vagtmesteren gik til kroen og i fællig drag thepunch.

Gerret Matzens gravsten på Nebel kirkegård fortæller, at han var dannebrogsmænd. Han har stadig efterkommere i Nebel.

Fr. Thygesen.

MARKNAVNE I OKSBØL, GAMMEL HADERSLEV SOGN.

En tilføjelse til Sønderjydske Stednavne.

Gårdejer Rasmus Nissen Nørregaard i Oksbøl har overladt Haderslev byhistoriske Arkiv et tingsvidne fra Gram herreds ting. Nørregaard har siden 1941 været ejer af Dalhavegaard, der har fået dette navn i begyndelsen af tyverne af sin daværende ejer, Nørregaards far, Nis Nørregaard, der i 1921 havde købt gården af sin slægtning Peter Jessen Refshauge.

Dokumenterne omhandler en udskiftning af Oksbøls jorder mellem de tre lodsejere Jep Iversen Buchholtz eller Bockholt, der var ejer af en helgård, nævnte Dalhavegaard, og Hans Christian Paulsen samt Jep Iversen, der hver ejede en halvgård. Tingsvidnet, der er udstedt den 25. april 1772, men særligt et vedhæftet bilag med oplysninger om jordenes opmåling indeholder en lang række marknavne, som ikke findes i afsnittet naturnavne i Oksbøl med Knorborg i Sønderjydske Stednavne^{*)}, bind 2, Haderslev amt. Dokumentet er desuden en snes år ældre end S. S.s ældste kilde; det må derfor siges at være af stor værdi for stednavneforskningen i det lille område, som Oksbøl er.

Bilaget „Landmaalings Instrument paa Ausbøll Marck“, der er udfærdiget på dansk af P. Zimmermann, er dateret Molttrup den 15. april 1772 og bringer følgende navne, som her gengives i Zimmermanns retskrivning og med nogle få kommentarer.

Søndre Marcken:

- * Heldbjerg.
- * Suurkiær flod og Suurkiær Bierg.
- * Trindkiær.
Huustoft ager.
- * Rytter Sieg.
- * Kaacks Lycke (jfr. S. S. Løkke og Midtløkke).
- * Onde ørt ager.
- * Ræfsieg ender.
Truelskiær ender (S. S. ? Troldskær er næppe rigtigt, idet forledet sikkert er mandsnavnet Troels eller Truels).
- * Lild Kræmmes Hov.
- * Stor Kræmmes Hov.

Nørre Marcken:

- Kronen (S. S. Kronborg eller Kronbjerg, hvilket sidste navn endnu bruges af beboerne i Oksbøl).
- * Langager og Langager fold.

- * Sonder Varp.
- * Nør Varp.
Tys Krog (S. S. Tyskkrog).
- * Kall Holm.
- * Sandegravager i Damager.
- * Leergrav fold.
Toftager (S. S. Toftbjerg) .
Vries Bierg (S. S. Vridsmade).

I opmålingsdokumentet findes desuden endnu nævnt følgende navne, nemlig i forbindelse med skoven:

- Hau May (S. S. Havemade) ved den nordlige ende af
- Grøns Kiær (S. S. Grønskær),

og endvidere det såkaldte

- Tyring (S. S. Tøjring) og
- Aakiær Skifter.

Selve tingsvidnet omtaler foruden de allerede nævnte navne:

- Haug May, Aakier og Sandegravbjerg (jfr. dog foran Sandegravager)

kun følgende stednavne:

- „Diigen for Ausbøll Damm“,
- „en fornøden Møll-Vey til Hammeleff Skou“, (jfr. S. S. Møllevej),
- Fridstedt Skou,
- Kaal-Grue og
- Dammen (jfr. Ausbøll Damm).

Jeg har ment det rigtigst at medtage alle dokumentets navne, selv om de allerede findes i S. S.; de navne som savnes der, er forsynet med en *. Medens tingsvidnet kun indeholder eet navn (Sandegravbjerg), som ikke allerede findes optegnet under Oksbøl i S. S., rummer opmålingsdokumentet i sine 27 marknavne ikke mindre en 15 sådanne navne, hvoraf 9 på Søndermarken og 6 på Nørremarken.

Det gamle tingsvidne er et godt bevis på, hvilken værdi dokumenter i privat eje kan have for den historiske forskning. Der findes sikkert rundt om på sønderjydske gårde mangt et gulnet håndskrift, som er af værdi for vor landsdels historie og derfor bør sikres for eftertiden og forskningen ved at overlades til Landsarkivet i Åbenrå.

Olav Christensen.

*) I det følgende forkortet til S. S.

<p>Graasten Bank A/S Kontortid 9—12 & 2—4 Lørdag 9—1 GRAASTEN</p>	<p>Sønderjydsk Tæppefabrik A. R. KJÆRBY A/S HØJER *</p>	<p>Haslev Gymnasium Kostskole for Dreng Eksamensret til Møllemskole-, Real- og Studentereksamen. Alle Oplysninger ved Hen- vendelse til <i>Peter Kæstel</i> Rektor, Haslev</p>
<p>Snoghøj Gymnastik- højskole Fredericia. 3 Maaneders Sommerskole. 5 - Vinterskole. Skoleplan sendes. Jørgine Abildgaard. Anna Krogh.</p>	<p>Aktieselskabet C. I. Christensens Papirhandel ESBJERG AKTIESELSKABET NORDISKE KABEL- OG TRAADFABRIKER KØBENHAVN F.</p>	
<p>Sønderjyllands Kreditforening Haderslev</p>	<p>GRAM KØLEANLÆG Brødrene Gram A/S Vojens</p>	
<p>Spare- og Laanekassen for Hobro og Omegn</p>	<p>VALLEKILDE Folkehøjskole Henv. til <i>Jørgen Jessen</i>, Vallekilde</p>	<p>Restaurant Grænsen C. Heiselberg Krusaa</p>

Tryk: Th. Laursens Bogtrykkeri . Jernbanegade 8 . Tønder . Telf. 2 15 50

Tryksag!

Porto
12 øre

Sønderjydsk Månedsskrift

Brorsonsvej 37